

Antikvarisk konsekvensbeskrivning avseende förslag till ny detaljplan för Van der Huff 8 på Södermalm i Stockholm

Bakgrund

Olov Lindgren AB har tilldelats en markanvisning inom fastigheten Södermalm 9:1 på Södermalm i Stockholm och sedan december 2017 finns ett planuppdrag från stadsbyggnadsnämnden om att utreda möjligheten att uppföra bostadsbebyggelse inom markanvisningen (Dnr. 2017-06896). Som en del av utredningen har förslag till en ny detaljplan tagits fram. En följd av markanvisningen och utarbetandet av ett detaljplaneförslag är fastighetsgränsen mellan Van der Huff 8 och Södermalm 9:1 är tänkt att justeras, så att Van der Huff 8 utökas i storlek.

Om denna handling

Denna konsekvensbeskrivning, som dels baseras på underlaget¹ för detaljplaneförslaget, dels på själva planförslaget beskriver:

- hur den föreslagna nybyggnationen och förändringen av skolgården kommer att påverka skolanläggningen och den närmaste omgivningens kulturvärden,
- vilken inverkan förändringen skulle få på riksintressets värdekärna,
- hur förslaget till ny detaljplan hanterar kulturvärdena hos fastigheten.

Förutsättningar för konsekvensbeskrivningen

Som kunskapsunderlag för bedömningarna ligger dels den *Kulturmiljöanalys för Tjurgbergsparken och dess omgivning*, som Wenanders Byrå upprättat 2018-04-30, dels en fördjupad studie av Katarina Realskolas kulturhistoriska karaktär och kulturvärden, bestående av platsbesök och litteraturstudier som genomförts under januari 2020. En viktig kunskapskälla för skolanläggningen är den *Inbjudningsskrift med anledning av Katarina Realskolas nya läroverksbyggnadsinvigning*², som utgavs i samband med skolans invigning 1932. En annan viktig kunskapskälla är boken *Den svenska skolgårdens historia: skolans utemiljö som pedagogiskt och socialt rum*, utgiven av Nordic Academic Press 2017. Undertecknad har även medverkat som antikvarisk rådgivare under framtagandet av förslaget till ny detaljplan.

¹ Samrådshandlingar upprättade av Erséus Arkitekter AB (hus) och Sweco Architects AB (landskap), daterade 2020-05-12 och 2020-05-29 respektive 2020-05-13.

² Skriften beskriver planeringsprocessen inför investeringsbeslutet, byggprocessen och byggproduktionen samt det färdiga resultatet. Boken är utgiven av P. A. Norstedt & Sönder, 1932.

Författningsskydd

Enligt Riksantikvarieämbetets "Fornsök" finns **inga registrerade fornlämnningar** i det berörda området.

Detaljplaneområdet ligger **inom riksintresset för kulturmiljövården Stockholms innerstad med Djurgården [AB115]**. Ett av uttrycken för riksintresset, enligt Riksantikvarieämbetets beslut, lyder:

"1900-talets stadsbyggande och bebyggelseutveckling. Lärkstaden, Diplomatstaden, Birkastan, Röda Bergen, Kungsgatan och andra miljöer som återspeglar stadsplanering och bebyggelseutvecklingen under århundradets inledande årtionden. Terränganpassade planer, storgårdskvarter, men även fullföljandet av den äldre rutnätsstaden. Parkanläggningar och grönska, innerstadens koloniträdgårdar."

I beskrivningen av riksintresset lyfts även stadens särskilda särdrag fram:

"Andra Stockholmska särdrag som anpassningen till naturen, fronten mot vattenrummen och Stockholms inlopp, både från Saltsjön och Mälaren. Vyerna från viktiga utsiktspunkter, blickfång, kontakten med vattnet. De tydligt avläsbara "årsringarna" i stadsväxten. Stenstadens tydliga yttre gräns. Stadssiluetten med den begränsade hushöjden där i stort sett bara kyrktornen och offentliga byggnader tillåts höja sig över mängden. Byggnader och miljöer med anknytning till konstnärliga verk och historiska personer."

Kvarteret Metern, som gränsar till Van der Huff 8, är ett representativt exempel på de värden som konstituerar riksintresset och är därför **en särskilt utpekad värdekärna inom riksintresset**. I boken "Alla tiders Stockholm"³ utvecklas och fördjupas beskrivningen av karaktären och kulturvärdena hos bebyggelsemiljöerna inom riksintresset. Där beskrivs storgårdskvarteren med texten:

"Kvarteret Metern, Draget och Ryssjan på Södermalm är representativa och välbevarade exempel på 1920-talets storgårdskvarter i Stockholm. Området berättar om tidens ökande samhällsengagemang inom bostadsbyggandet. Byggherrar som stadens fastighetskontor och de relativt nystartade HSB och SKB erbjöd här goda bostäder till rimliga priser i luftiga och grönskande miljöer. Kontrasten var medveten och stark till den äldre, tätare hyreshusbebyggelsen i innerstaden. De långa huskropparna sluter sig kring stora innergårdar och är väl anpassade till den kuperade terrängen.

Bebyggelsen är utformad i en typisk och högkvalitativ putsarkitektur med nyklassiska förtecken där detaljerna är betydelsefulla. Kvarteren är viktiga inslag i stadsbilden, inte minst för att de ligger högt i förhållande till sin omgivning. De välordnade gårdarna bidrar till karaktären med sin lummiga grönska och sina naturliga nivåskillnader."

³ Boken är utgiven på initiativ av länsstyrelsen och skribenterna är medarbetare vid Stockholms stadsmuseum. Boken är utgiven av Stockholmia förlag år 2014.

De gällande detaljplanerna för det berörda fastigheterna och deras absoluta närhet **saknar varsamhets- eller skyddsbestämmelser**, detta eftersom de är samtida med anläggandet av området. I TDp 2003-11095-54, som trädde i laga kraft 2005, är kvarteren Tjurberget, Kartan och Skalan dock försedda med en varsamhetsbestämmelse som reglerar utformningen av taklandskapen vid en eventuell vindsinredning.

Kvarteren Van der Huff, Metern och Helgan har av Stadsmuseet tillmätts **den högsta kulturhistoriska klassificeringen**, blåklassning, vilket innebär att de bedöms besitta synnerligen höga kulturhistoriska värden. **Kvarteren Kartan och Tjurberget**, söder om Tjurbergsparken, är gulklassade, vilket innebär att de har positiv betydelse för stadsbilden och/eller ett visst kulturhistoriskt värde. Stadsmuseet uttrycker dock i ett tjänsteutlåtande som berör kvarteret Tjurberget⁴ att kunskapen om kvarteret vid klassificeringstillfället var lägre än idag och att klassificeringen sannolikt skulle bli högre om den gjordes om idag.

Utsnitt ut Stockholms stads kulturhistoriska klassificeringskarta över området. Färgkodningen beskrivs i texten ovanför och det blå strecken som ringar in Kvarteret Meterna, markerar avgränsningen för riksintressets värdekärna.

Källa: http://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/kul/klassificering/DPWebMap.html

⁴ Stockholms stadsmuseums tjänsteutlåtande avseende Tjurberget 3-8, daterat 2014-08-13, dnr 4.1/2104/2014.

Planområdets och dess närmaste omgivnings kulturhistoriska karaktär⁵

Nedanstående teman beskriver den kulturhistoriska karaktären för planområdet och dess närmaste omgivning:

- **Bebyggelsen runt Tjurbergsparken uppfördes under en koncentrerad period på tio år.**

Bebyggelsen och det stadsrum som omger Tjurbergsparken uppfördes under en koncentrerad period. Arkitektoniskt var det en föränderlig tid, varför respektive kvarter har delvis olika karaktär och gestaltningsuttryck. Bebyggelsemiljön är därför både samordnad och varierad, på samma gång, och den fungerar som en pedagogisk provkarta över mellankrigstidens byggnadsarkitektur och landskapsarkitektur.

- **Bebyggelsen runt Tjurbergsparken är välbevarat sedan den planerades, uppfördes och anlades.**

Endast ett fåtal förändringar har skett i och i anslutning till planområdet, sedan bebyggelsen och parken färdigställdes och fram till idag. Karaktären hos bebyggelsen i anslutning till planområdet är således välbevarad.

- **Dispositionen för den monumentalt belägna skolanläggningen och Tjurbergsparkens östra del är gestaltade som en helhet.**

Trots att den första stadsplanen för området upprättades redan 1913, bygger strukturen för planområdet och parken nedanför på 1929 års stadsplan, som i sin tur är ett resultat av 1928 års arkitektävling inför uppförandet av Katarina Realskola. De är således intimt förknippade med varandra, även om parken ännu inte var gestaltad när skolan uppfördes.

- **Skolanläggningen och parkanläggningen är båda starkt präglade av modernismens strömningar.**

1929 års stadsplan har en starkt och tidig funktionalistisk disposition, där skolanläggningens asymmetriska gestaltning och orientering präglar området. Stadsplanestrukturen är helt och hållet disponerad för att ta vara på solens strålar över dygnet och för att ge maximala förutsättningar för sunda levnads- och boendeförhållanden, där "ljus och luft" är ledord.

Såväl skolanläggningen som parkanläggningen är starkt präglade av samtidens modernistiska strömningar. De är kompromisslösa i sin gestaltning, för att fullt ut dra nytta av funktionalismens möjligheter att tillhandahålla den goda levnadsmiljön för de människor som skulle leva och verka på platsen.

⁵ Detta avsnitt är en bearbetning av karaktärsbeskrivning i den kulturmiljöanalys som upprättades för Tjurbergsparken 2018. Texten har anpassats till de förutsättningar som gäller sedan planområdet flyttades från södra till västra sidan om skolanläggningen.

Kulturhistoriskt värdefulla karaktärsdrag för planområdet och dess närmaste omgivning⁶

Nedan anges de karaktärsdrag som är särskilt värdefulla inom och i direkt anslutning till planområdet:

- Skolbyggnaden som en monumental solitär, belägen på Tjurbergets plåtå.
- Skolanläggningens stora och öppna skolgård, vänd mot solen på ett sätt som gör att antalet soltimmar maximeras.
- Hela utredningsområdets bejakande av ljus och luft samt tillvaratagande av solens strålar.
- Utredningsområdets starkt modernistiska disposition och solorienterade utformning, där bebyggelsen följer terrängen ner mot Ringvägens lågpunkt.
- Naturparkens funktionalistiska karaktär, vars gestaltning är en tidig variant på Stockholmskolan, vars principer nu började ta form.

Kulturhistoriskt värdefulla utblickar och siktlinjer⁷

Nedan beskrivs kulturhistoriskt värdefulla utblickar och siktlinjer i anslutning till planområdet (se illustration på nästa sida):

- Den mot söder och väster vidöppna skolgården, som möjliggör både full solinstrålning och vidsträckta utblickar.
- Siktlinjer mellan lamellhusen mot Ringvägen (halvslutenhet och glimtar från Årstaviken etc.)
- Den fria utblicken genom kvarteret Meterns fasadslits, mot den öppna himlen ovanför skolgården (där det på 1920-talet var planerat att uppföras en monumentalbyggnad på plåtåns höjdpunkt).
- Bebyggelsens silhuett som följer den stigande terrängen upp mot plåtå, där högsta punkten är skolbyggnadens taklinje.

Kulturhistoriskt särskilt värdefulla park- och landskapselement⁸

Nedan beskrivs kulturhistoriskt särskilt värdefulla park- och landskapselement i anslutning till planområdet (se illustration på nästa sida):

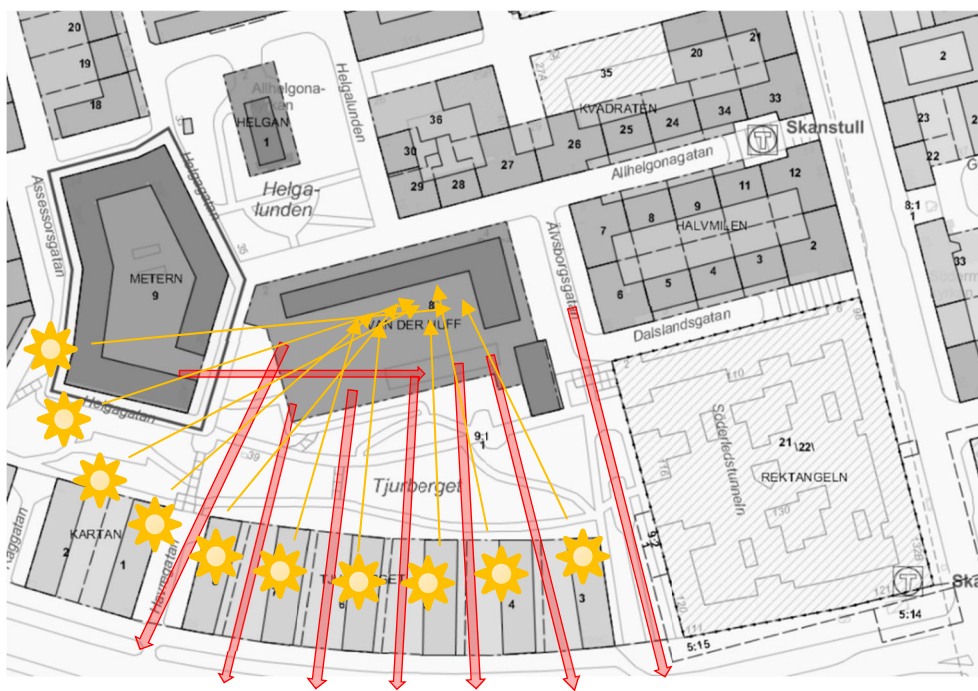
- Skolgårdens låga mur, som möjliggör utblickar över stadslandskapet och vidare ut mot naturen i söder.
- De tre träden, planterade i rad utmed skolgårdens västra kant (mot kvarteret Metern.)
- Naturparkens utsiktsbrygga, belägen strax utanför skolgårdens sydvästra hörn.
- Plaskdammen med den anslutande stenbelagda terrassen, med tillhörande träd.
- Parkens organiskt utlagda gångstråk, anpassade efter terrängen och naturliga rörelsemönster.
- Det subtila tillrättaläggandet av de naturgivna förutsättningarna i parken, som snarare förstärker "naturligheten" än motarbetar den.

⁶ Detta avsnitt är hämtat ur kulturmiljöanalysen för Tjurbergsparken och dess omgivning.

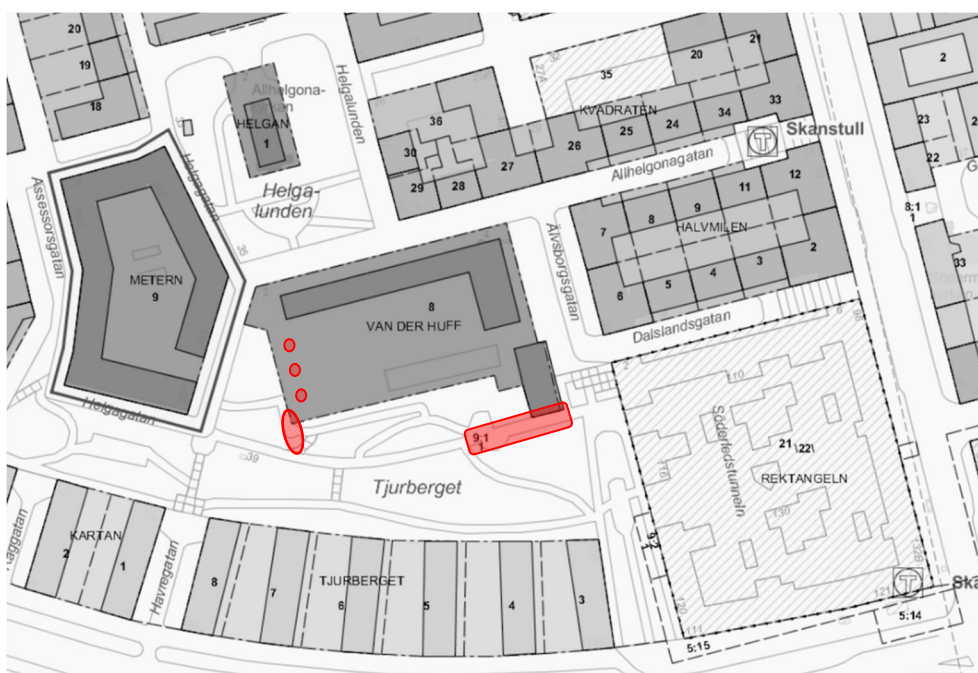
⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

Kulturhistorisk värdefulla utblickar och siktlinjer (rött) samt solinstrålning på skolgården (gult). Markeringen av utblickarna är schematisk och inte anpassad till dagens träd eller andra visuella hinder som tillkommit sekundärt. Illustrationen är hämtad ur kulturmiljöanalysen för Tjurbergsparken och dess omgivning.

Kulturhistoriskt värdefulla park- och landskapselement. Illustrationen är hämtad ur kulturmiljöanalysen för Tjurbergsparken och dess omgivning.

Planändringens omfattning och karaktär

Den föreslagna detaljplanen medger dels uppförande av ett nytt flerbostadshus på den triangulära markytan mellan skolgården och kvarteret Metern, dels att skolgården underbyggs med ett bilgarage i dess norra del och med lokaler i dess södra del. Lokalerna förses med fönster ut mot Tjurbergsparken. Själva skolgården förses med en långsträckt ljusgård ner till lokalerna och ett par mindre överbyggnader som innehåller entréer med hiss och trappor, ner till lokalerna respektive garaget. Skolgården kommer också att förses med ny utrustning och växtlighet, anpassad till den barn- och skolverksamhet som redan finns i skolan och som planeras i de nya lokalerna.

Översiktsvy över området, upprättad av Sweco Architects. Illustrationen hämtad från underlagsmaterialet till planförslaget.

De föreslagna ändringarna innebär att:

- Dagens naturmark, med träd och buskage samt berg i dagen som idag finns mellan skolgården och kvarteret Metern, tas bort och ersätts av ett nytt flerbostadshus med en lokal i bottenvåningen ut mot Tjurbergsparken. Den nya byggnaden ges en samtida gestaltning med gröna tak och med fasader av tegel, vars varma kulör anpassats till den anslutande bebyggelsen. Våningshöjden på den nya byggnaden är delvis högre än i kvarteret Metern, men takfotshöjden är densamma på byggnadskropparna i de båda kvarteren. Den nya byggnaden förses på entréplanet med en passage/genomgång, som placeras mitt emot kvarteret Meterns entréportal. Utrymmet därinnanför, mellan den nya byggnaden och den befintliga skolgården, iordningställs till en kombinerad bostadsgård, uteservering och förskoleentré. Utrymmet kommer att vända sig mot och vara öppet mot Tjurbergsparken.

- Skolgården med tillhörande mur rivs tillfälligt och marken därunder avlägsnas, för att istället inrymma garage och lokaler. I samband med denna åtgärd tas de tre träd som i ett tidigt skede planterades på skolgårdens västra kant bort för gott. Vid färdigställandet av garage och lokaler återställs skolgården, men med vissa förändringar (se nedan). Fronten på den nygamla muren och avgränsningen mot parken förses med stora fönsteröppningar, som hör till de nya lokalerna under skolgården. Dessutom kommer skolgården att minskas en aning i förhållande till parken, genom att skolgårdens avslut mot parken rätas upp, och skolgårdens marknivå mot Tjurbergsparken kommer att bli något högre. För att säkerställa att man inte faller över kanten från skolgården ner i parken, kommer skolgårdsmuren att förses med ett smidesräcke, vars gestaltning är hämtad från andra ursprungliga smidesräcken inom skolanläggningen.
- Den idag i huvudsak öppna ytan på skolgården förses med en långsträckt ljusgård ner till lokalerna och ett par mindre överbyggnader som innehåller entréer, med hiss och trappor, ner till lokalerna respektive garaget. Skolgården kommer också att förses med ny utrustning och växtlighet, anpassad till den verksamhet som redan finns i skolan och den förskoleverksamhet som planeras i de nya lokalerna. Framför skolentrén hålls ytan helt öppen, men längre bort mittemot skolentrén uppförs ett podium, på vilket man till exempel kan samla skolklasserna vid skolavslutning.
- Angöring och tillgänglighet till skolgården kommer att justeras och i viss mån förändras. Den smala trappa som, intill gymnastikbyggnaden, leder från skolgården ner i Tjurbergsparken breddas kraftigt. Syftet är att förbättra kopplingen mellan skolgård och park, och underlätta för promenad mellan dessa båda ytor. Den ursprungliga, serpentinformede uppfarten till skolgården, från Allhelgonagatan, ersätts av en rak uppfart och en garageinfart. Anledningen är garageinfarten måste förläggas till denna plats och då kan inte den skrymmande serpentinformen uppfarten bibehållas. För att tillgängliggöra skolgården kommer en ny ramp att anläggas öster om skolbyggnaden, i hörnet Allhelgonagatan och Älvsborgsgatan.

Vy från Skanstullsbron, mot Tjurbergsparken och planområdet. Det översta våningsplanet hos nya bostadshuset syns från bron. Byggnaden är markerad med en röd pil. Illustration: Erséus Arkitekter.

Vy från Årsta, mot Tjurbergsparken och planområdet. Det översta våningsplanet hos nya bostadshuset syns från bron. Byggnaden är markerad med en röd pil. Illustration: Erséus Arkitekter.

Vy från Helgalunden och Allhelgonakyrkans entré, med (f.d.) Katarina realskola till vänster och flerbostadshuset i kvarteret Metern till höger i bild. Bakom det höga trädet är det nya bostadshuset inlagt i illustrationen. Illustration: Erséus Arkitekter.

Vy från Tjurbergsparken, med det nya bostadshuset till vänster och (f.d.) Katarina realskola till höger i bild. Illustration: Sweco Architects.

Inverkan på fastighetens och den närmaste omgivningens kulturvärden

Detaljplaneförslaget kommer att inverka på kulturvärdena hos såväl fastigheten som hos den närmaste omgivningen. Nedan redovisas vad inverkan består av och i vilken grad det påverkar kulturvärdena.

När det gäller själva fastigheten, berörs framför allt den stora öppna skolgården, med sin omgivande mur och serpentinformade uppfart, men **den nya tillgänglighetsrampen i hörnet Allhelgonagatan och Älvsborgsgatan**, gör att även fastighetens nordöstra hörn berörs. Under förutsättning att den nya rampen ges ett material- och detaljutförande som är väl anpassat till befintligt murverk och markbehandling bedöms dock inte den nya rampen ha någon inverkan på fastighetens kulturvärden.

Anläggandet av ett underjordiskt garage innebär att den befintliga skolgårds-konstruktionen, bestående av betong, till stor del behöver avlägsnas i samband med byggproduktionen samt att underliggande naturberg och stenblock troligtvis behöver avlägsnas, innan en ny skolgårds-konstruktion kan byggas upp. Eftersom den nya betongkonstruktionen är tänkt att byggas upp på ett likvärdigt sätt som idag och naturberget redan är sprängskadat, bedömer undertecknad att denna rivnings- och återställandeåtgärd är möjlig att utföra, utan av fastighetens kulturvärden kommer till skada. Dock krävs rivningen föregås av en noggrann inmätning och dokumentation av det befintliga utförandet, i samråd med en certifierad sakkunnig kulturvärden, så att den nuvarande skolgårdens karaktärsdrag och detaljutföranden kan rekonstrueras vid återuppbyggandet. Detta gäller alldeles särskilt för murkrönet och den halvrunda utsiktsbrygga som ligger strax utanför skolgårdens sydvästra hörn.

Med ändringsförslaget kommer **själva skolgården** att gestaltningsmässigt få en helt annat utförande än ursprungligen och idag, men funktionsmässigt kommer omgestaltningen att svara upp mot kraven och andemeningen i 1920 års myndighetsanvisningar för skolgårdars utformning.⁹ Anvisningarna var ett resultat av mer än 70 års utvecklingsarbete av allmänna skolanläggningar, sedan införandet av allmän skolplikt 1842. I 1920 års anvisningar ställdes skolgårdarnas estetiska funktion i centrum och till anvisningarna hörde ett stort antal exempelritningar på skolgårdsutformningar, förfärdigade av flera olika arkitekter. Anvisningarna angav bland annat att skoltomten skulle ligga så att anläggningen gavs ett "värdigt och tilltalande utseende" och var skyddad från hårda vindar, samtidigt som den var öppen för solljus och luft. Skolanläggningen skulle framkalla en känsla av trevnad och behag hos lärare och barn, och för befolkningen i allmänhet skulle skolanläggningen utgöra ett föredöme av prydlighet, ordning och god smak.

⁹ Det var dessa anvisningar som gällde vid planeringen och uppförandet av Katarina realskola. Källa: *Den svenska skolgårdens historia: skolgårdens utemiljö som pedagogiskt och socialt rum*, s. 137 ff.

Rasterna och barnens lek skulle ingå som en betydelsefull och oundgänglig del av skolverksamheten och därför skulle det på skolgården finnas en soligt belägen lekyta, om 5-10 kvadratmeter per barn. På skolgårdarna utövades bollspel, kulspel, haghoppning och rephoppning på sommaren, medan ytan under den kalla delen av året användes för snö- och islekar. Under första halvan av 1900-talet var skolgårdarna grusbelagda, medan myndigheterna i anvisningarna under 1900-talets slut förordade asfaltsbeläggning. Skolgården var även en uttalad arena för delar av undervisningen. Det kunde handla om att träna på att skilja mellan höger och vänster eller att lära sig trafikregler och att läsa klockan. I det sistnämnda fallet var den stora skolklocka som ofta satt på skolbyggnaden, en förutsättning.

Detaljplaneförslaget innebär att den stora skolgården, som ursprungligen gestaltats som en enda stor öppen grusplan med tre planterade träd i dess västra kant och en utplacerad rullsten¹⁰, förses med såväl utskurna försänkningar (sunken gardens) som upphöjningar (inglasade trapphus) samt ny växtlighet, delvis ny markbeläggning och en variation av fast utrustning. De tre ursprungliga träd, som måste tas bort vid anläggandet av det underjordiska garaget, kommer inte att återplanteras eftersom fastighetsägaren gjort bedömningen att det inte finnas plats för nya rotsystem. Skolgårdsområdet närmast skolbyggnadens huvudentré och den konstnärligt utformade markbeläggningen under aulabyggnaden, kommer att bibehållas intakt som en öppen, gruslagd plan. Längst bort på denna del av gården, mitt emot huvudentrén uppförs dock ett podium, för scenframträdanden och uppställning vid skolavslutningar. Eftersom skolgårdsnivån kommer att höjas upp i framkant, kommer det omgivande murkrönet att, till skillnad från idag, förses med ett smidesräcke. Skolgården kommer således att till övervägande del omgestaltas, men med syfte att tillhandahålla en utemiljö som är anpassad till behoven hos samtidigt barn och unga, i spannet mellan förskole- och gymnasieåldern.

Vid upprättande av denna konsekvensbeskrivning är det inte klarlagt varför Katarina realskolas skolgård utfördes nästan helt utan växtlighet¹¹ och utan någon utrustning. Med tanke på att skolans arkitekt Paul Hedqvist redan något år efter skolans uppförande förfärdigade en illustration för skolgården till Enskedefältets skola, där skolgården utrustades med såväl avdelande staket, som gräsmatta, blomrabatter och en damm, var det inte främmande för Hedqvist och samtiden att förse skolgårdar med en variation av växtlighet och fast utrustning (se illustration nedan).

¹⁰ Den påträffades under markarbetena inför uppförandet av skolan, och utplacerades enligt invigningskriften på skolgården vid dessa färdigställande.

¹¹ De tre träden kan ha varit ett krav i förhållande till myndighetsanvisningarna, som föreskrev att det skulle finnas ett regn/skuggskydd för barnen.

Perspektivskiss till tävlingen om en folkskola på Enskedefältet. Enskedefältets skola uppfördes 1932 till 1933. Skissen, av Paul Hedqvist, visar flera likheter med Katarina realskola, både vad gäller byggnadernas gestaltning och skolgårdens utformning. På skolgården finns plats för lek, rekreation och bollspel. Källa: boken ”Paul Hedqvist: Arkitekt och stockholmsgestaltare”.

Med hänvisning till samtidens synen på hur skolgårdar vid 1930-talets början skulle gestaltas och nyttjas, anser undertecknad att Katarina realskolas skolgård tål relativt stor omgestaltning, under förutsättning att den utförs utifrån skolanläggningens kulturvärden och kulturhistoriska karaktär. Detta ställer i sin tur höga krav på dels utföranden och materialval, dels på att barnens behov av lek och rörelse samt solljus och regnskydd, tillgodoses. Undertecknad gör bedömningen att den föreslagna omgestaltning är möjlig att utföra utan att skolanläggningens kulturvärden tar stor skada, men då krävs ett stort engagemang och lyhördhet inför anläggningens kulturhistoriska karaktär, såväl vid detaljprojektering som vid byggproduktion. Det är dock beklagligt för skolgårdens kulturvärde att tre nya träd inte kan återplanteras utmed skolgårdens västra del.

Detaljplanen medger också **förändringar direkt utanför och i anslutning till själva skolgården**. Den trappa som löper från skolgården ner till Tjurbergsparken, intill gymnastikbyggnaden, breddas kraftigt och den serpentinformede uppfarten till skolgården från Allhelgonagatan, ersätts av en rak uppfart. Dessutom förses den höga betongfronten direkt nedanför skolgården ut mot Tjurbergsparken med stora fönster. Vid uppförandet av skolanläggningen var bebyggelsen väster och norr om skolan redan på plats, medan markområdet söder om skolanläggningen bestod av ännu ogestaltad, avriven råmark. Troligtvis fanns det planer på att anlägga en park på platsen, men den var ännu inte projekterad. Denna förutsättning präglade bearbetningsnivån på skolanläggningens avslutning mot grannfastighe-

terna. Medan arkitekt Hedqvist lade kraft på att gestalta den serpentinformade uppfarten till skolgården, visar varken skissmaterialet eller det färdiga resultatet att man lade samma vikt på skolgårdens avslutning mot söder. Här lämnades muren ut mot den blivande parken utan egentligt arkitektonisk bearbetning. Baserat på ovanstående resonemang bedömer undertecknad att det är möjligt att både förse den höga muren med stora fönster och att bredda trappan intill gymnastikbyggnaden, utan att skolanläggningens kulturvärden skadas. Det samma gäller för den justering av murens läge, som förslaget till plankarta medger. Liksom med övriga förändringar av skolanläggningen är det dock grundläggande för kulturvärdena att ändringarna sker med hänsyn till skolanläggningens kulturhistoriska karaktär. När det gäller ersättandet av den serpentinformade uppfarten mot en rak uppfart, anser undertecknad att den ändringen är en kulturhistoriskt förlust som inte är förenlig med skolanläggningens kulturvärden. Detta eftersom den befintliga uppfarten är en del av den arkitektoniskt bearbetade kompositionen och eftersom serpentinformen kan vara medvetet vald för att skydda barnen på skolgården från fordon med allt för hög hastighet.

Utsikt över området när det var relativt nyligen färdigställt. Att döma av växtmaterialet i Tjurbergsparken bör bilden vara tagen relativt snart efter att parken anlagts, kanske i slutet av 1930-talet. Området strax utanför vykortets vänstra kant ingick inte i parkens gestaltning och kanske var det därför som det inte heller kom med på vykortet. Källa: www.tradera.com.

När det gäller **den nya byggnadens placering i stadsrummet**, är den ur ett kulturmiljöperspektiv den bästa möjliga i förhållande till skolanläggningen. Dels bibehålls skolgårdens soliga läge till största delen, vilket solstudien visar, dels anges redan i 1932 års invigningsbok att "vid eventuell utvidgning till fullständigt läroverk beräknas erforderliga lokaler kunna vinnas genom bl. a. tillbyggnad västerut och norrut av huvudbyggnadens långhus". Dessutom är det aktuella fotavtrycksområdet i huvudsak arkitektoniskt helt ogestaltat, vilket bekräftas av

den planteringskiss som upprättades 1934, inför anläggandet av Östra Tjurbergsparken. På planteringsritningen finns inga angivna planteringsförslag på denna yta, förutom ett buskage av *Ulmus Montana*, i hörnet där Helgagatan övergår till trappor ner mot Havregatan. (Se illustration på sidan 28 i kulturmiljöanalysen.) Ytan mellan Helgagatan, skolgården, den serpentinformade uppfarten och utsiktsbryggan kan därmed betraktas som ett impediment. Av denna anledning, och eftersom den utsiktsbrygga som uppfördes som en del av Tjurbergsparken kommer att bibehållas i sitt nuvarande utförande, bedöms inverkan på parkanläggningens kulturvärden att bli låg.

När det gäller **den nya byggnadens inverkan på riksintressets värdekärna**, kvarteret Metern, bedöms den som låg eftersom själva värdekärnan lämnas orörd. Bedömningen baseras på att värdekärnans riksintressanta kulturvärde konstitueras av att kvarteret är ett representativt och välbevarat exempel på 1920-talets storgårdskvarter i Stockholm, där de värdefulla stadsbyggnadsdragen består av de långa byggnadskropparna av högkvalitativ putsarkitektur som sluter sig runt en lummig innergård. I beskrivningen av värdekärnan anges också att kvarteret ligger högt i förhållande till sin omgivning och att det därför ett viktigt inslag i stadsbilden. Undertecknad gör dock bedömningen att kvarteret Metern, om det nya bostadshuset uppförs, även fortsättningsvis kommer att vara i blickfånget i tillräckligt hög grad för att riksintresset kommer vara tillgodosett. Varken vyn från Helgalunden eller från Västra Tjurbergsparken kommer att påverkas. Däremot kommer kvarteret Metern inte längre att vara synligt från Östra Tjurbergsparkens övre del och detsamma gäller från skolgården, men undertecknad gör ändå bedömningen att förändringen inte kommer att medföra påtaglig skada på riksintressets värdekärna. Upprättade illustrationer över hur den nya byggnadskroppen kommer att påverka vyn från Skanstullsbron och Årsta visar också att delar av takfallen hos bebyggelsen i kvarteret Metern även fortsättningsvis kommer att vara synliga från långt avstånd. Däremot kommer den utblick som förbereddes mot den tänkta monumentalbyggnad som aldrig uppfördes på Tjurberget, att brytas av den nya byggnaden. Utblicken, som var tänkt att ske genom slitsen i det i övrigt täta gårdskvarteret Metern, är redan idag svårbegriplig för den som inte har kännedom om de äldre stadsplanerna för området, varför den nya byggnaden i detta hänseende inte kommer att ha någon större inverkan på områdets kulturvärden. Att den nya byggnadens portal, med genomgång till det så kallade mellanrummet och förskoleentrén, placerats mitt emot kvarteret Meterns slits och portal är positivt för bibehållandet av berättelsen om den tänkta utblicken mot en monumentalbyggnad som aldrig blev av.

När det gäller **den nya byggnadens inverkan på närområdet som helhet** kommer dess eventuella uppförande att leda till att ytterligare en årsring läggs till ett bebyggelseområde som av sin samtid på 1930-talet troligtvis sågs som "färdigbyggt", dock med undantaget om en presumtiv utbyggnadsmöjlighet av realskolan västerut (se resonemangen om utbyggnad i skolans invigningskrift).

Den aktuella tomtytan tycks inte heller ha räknats in i Tjurbergsparken, vid dess anläggande. Därför bedöms den plats som provas genom planförslaget att, ur ett kulturmiljöperspektiv, vara möjlig att bebygga och faktiskt även den enda möjliga i närområdet. Den föreslagna byggnadsvolymen kommer visserligen att medföra att en 2000-talsårsring läggs till ett bebyggelse- och parkområde från 1900-talets första hälft, vilket i sig kan diskuteras ut ett kulturmiljöperspektiv, men eftersom byggnaden givits en arkitektoniskt stark och till den omgivande bebyggelsen anpassad gestaltning, bedöms byggnaden kunna bli ett tillägg som snarare samtar med sin omgivning, än går i polemik med densamma.

När det gäller **den nya byggnadens gestaltning** är det positivt för platsens kulturhistoriska karaktär att den både har en stark och samtida form, samtidigt som den är skräddarsydd för och anpassad till platsen. Med det sistnämnda menas att byggnadens fotavtryck, takfotshöjd och fasadkulör (varmbeige) samordnats med markytan, kvarteret Metern respektive närliggande byggnader. Som i de flesta samtida flerbostadsprojekt är byggnaden något högre än omgivande bebyggelse, men inte mer än att det kan fungera ur ett kulturmiljöperspektiv.

När det gäller **uterummet mellan den nya byggnaden och skolgården**, det så kallade mellanrummet, är dess samtida gestaltning väl samordnad med Tjurbergsparkens karaktär och dess utsiktsbrygga, där den sistnämnda blir en del av rörelsestråket och tillgängligheten mellan Helgagatan och Tjurbergsparken.

Baserat på ovanstående genomgång av samrådshandlingen och detaljplaneförslagets inverkan på fastighetens och den närmaste omgivningens kulturvärden, gör undertecknad följande bedömning:

Förslagets påverkan på staden sett på distans: Påverkan på områdets kulturvärden, sett på distans, bedöms undertecknad som låg. Bedömningen baseras på att den nya byggnaden inte på ett markant sätt höjer sig över den omgivande bebyggelsen och att byggnadsvolymen, genom avtrappning, anpassats till topografin.

Förslagets påverkan på det nära stadsrummet: Påverkan på det nära stadsrummet bedöms som relativt stor eftersom förslaget kommer att medföra omfattande förändringar av den befintliga miljön, men om stadsrummets kulturvärden genomgående hanteras med extra stor omsorg under projektering och byggproduktion, bedöms förändringen kunna genomföras utan att kulturvärdena minskar. För att denna målbild ska uppnås krävs att alla parter i processen hanterar kulturvärdena på ett mycket ansvarsfullt sätt. (Planförslagets planbestämmelser bidrar till att säkerställa att så sker. Se vidare nedan.)

Förslagets påverkan på kvartersnivå/skolanläggningens utemiljö: Påverkan på kvartersnivå, vilket i detta fall kan likställas med skolanläggningens utemiljö, bedöms vara densamma som på stadsrummet. Även resonemanget om i vilken grad kulturvärdena påverkas och hur en negativ påverkan kan undvikas, är i princip densamma. Här finns dock två åtgärder som är negativa för skolanläggningens kultur-

värden, och det är borttagandet av de tre träden på skolgården och omgestaltningen av biluppfarten till skolgården. Positivt för kulturvärdena är förslaget på de omfattande planbestämmelser som säkerställer hanteringen av kvarterets/skolanläggningens kulturvärden.

Påverkan på berörda och intilliggande byggnaders konstruktion: Påverkan på den berörda byggnadskonstruktionen (skolgården) är mycket stor, men om dess yttre/synliga delar återuppförs med samma material och ytbehandling som ursprungligen, kommer påverkan på dess kulturvärde att bli relativt låg. När det gäller skolbyggnaden, gymnastikbyggnaden och byggnaderna i kvarteret Metern (riksintressets värdekärna) är det mycket viktigt att vibrationsnivåerna hålls under en nivå som kan riskera skador på konstruktioner och utsmyckningar. För att säkerställa detta krävs att vibrationskontrollen under byggproduktionen särskilt anpassas till den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen såväl inom- som utanför planområdet.

Förslagets påverkan på byggnadsnivå: Påverkan på kulturvärdena hos de båda byggnaderna inom fastigheten bedöms som mycket låg, under förutsättning att de skyddas från mekanisk skada och vibrationspåverkan under byggproduktionen.

Utlåtande

Undertecknad anser att det är möjligt att uppföra en ny byggnad inom markanvisningen, i enlighet med de handlingar som ligger som underlag för förslaget till ny detaljplan utan att kulturvärdena hos den närmaste omgivningen lider påtaglig skada.

När det gäller skolanläggningen och parken gör undertecknad bedömningen att de föreslagna förändringarna kommer att påverka framför allt skolanläggningen, men att de är möjliga att utföra utan att kulturvärdena minskar på ett oskäligt sätt. Bedömningen gäller dock under förutsättning att kulturvärdena hos såväl skolanläggningen som parken, under projektering och byggproduktion, genomgående hanteras med extra stor omsorg. Undantaget från denna bedömning är den föreslagna förändringen av uppfartsrampen till skolgården, som är förvanskande. Det är också beklagligt att de tre träd som funnits på skolgården sedan ett tidigt skede inte kommer att återplanteras, men undertecknad gör bedömningen att detta gestaltungs-element inte är omistligt, i samband med en så pass omfattande omgestaltung av skolgården.

Undertecknad anser att planbestämmelserna med bäring på fastighetens kulturvärden i den föreslagna detaljplanen, hanterar kulturvärdet på ett adekvat sätt. När det gäller gränsen för planområdet kan det finnas anledning att överväga om även den yttersta delen, rundningen, av utsiktsbryggan vid skolgårdens sydvästra hörn, bör inlemmas i planområdet. Utsiktsbryggan hör rent historiskt visserligen till parkanläggningen, men eftersom den norra delen av utsiktsbryggan ligger

inom planområdet, vore det gynnsamt för hanteringen av dess kulturvärde om den ligger helt och hållet inom samma detaljplan.

Stockholm 2020-06-29

Vicki Wenander

Bebyggelseantikvarie och medlem i SPBA, Sveriges Praktiserande Byggnadsantikvarier.
Sakkunnig kontrollant av kulturvärden - K enligt Boverkets föreskrift BSF 2011:15 KUL2,
certifikat nr. SC0606-16.

070-614 14 55

vicki.wenander@wenanders.se

Wenanders Byrå

Grevgatan 28

114 53 STOCKHOLM

www.wenanders.se

